

ЗЕМСЬКІ ШКОЛИ СКОВОРОДИНІВСЬКОГО КРАЮ

У 1908 р. Державна Дума Росії ухвалила закон про обов'язкову загальну початкову освіту в межах Російської імперії. Втілюючи цей закон в життя, Лохвицьке повітове земство розпочало масове будівництво земських шкіл, попередньо оголосивши конкурс на кращий проект школи в українському стилі. До цього часу шкіл, побудованих за типовими проектами на терені краю не було, а наявні не могли вмістити всіх школярів.

Так, у Білоусівській волості на 809 дітей дошкільного віку у школах було 316 місць, у Вороньківській - на 1182 дітей - 671 місце, у Мокіївській на 813 дітей - 394 місць, у Чорнуській на 1000 дітей – 693 місць.

Всього на території краю на 3804 дітей було 2074 наявних місць у школах.

У 1910 р. після оголошення конкурсу було збудовано 2 школи за проектом земських інженерів і техніків. Але були і противники таких проектів. Тож у 1912 р. Лохвицьке земство доручило О. Сластіону - українському живописцю, графіку, архітектору, мистецтвознавцю розробити проекти для 83-х будинків одно - дво - трьох та чотирьохкомплектних шкіл.

Опанас Сластіон - український живописець, графік, архітектор, мистецтвознавець та етнограф. Навчався у 1874-1882 рр. в Петербурзькій Академії мистецтв у І. Крамського і П. Чистякова. Багато мандрував Україною, робив замальовки – пейзажі, сільські типи в характерному для певної місцевості вбранні, пам'ятки української старовини, речі селянського побуту, деталі архітектурних споруд, тощо. Був одним із засновників українського архітектурного стилю (будинки земських шкіл, кредитово-кооперативних товариств, зокрема, Миргородської водолікарні, 1912-1916). Створив проекти шкіл у містах Кременчуці (1922), Лохвиці (1924) Полтавської області.

Викладав у 1900-1928-у роках у Миргородській художньо-промисловій школі. У 1920-у році організував Миргородський краєзнавчий музей.

Найвідоміші картини Опанаса Сластіона – “Цегельний завод” (кінець 1880-х років), “Проводи на Січ” (1898), “На жнивах” (1899), “Миргород” (1901), “Весна” (1904). Також створив ілюстрації до поеми “Гайдамаки” Тараса Шевченка (1883-1885), літографії до альбому “Старовина українська і запорізька” (середина 1890-х), галерею портретів українських кобзарів (1875-1928), зокрема і чорнухинських: П. Неховайзуба, Д. Скорика, Т. Магадина.

Його малюнки друкували журнали “Нива”, “Живописное обозрение”, “Шершень”, “Осколки”, “Стрекоза”, “Шут”.

Митець - автор статей з українського народного мистецтва і кустарних промислів, “Спогадів про художника П. Мартиновича” (1931).

Неоцінним творінням Опанаса Сластіона є проекти земських шкіл. Саме він разом із публіцистом і громадським діячем М. Дмитрієвим, письменницею О. Пчілкою, істориком І. Каманіним та іншими обстоювали необхідність і завдання плекати рух за створення та потвердження рідного стилю в архітектурі.

Розбудова шкіл на замовлення земства почалася в Полтавській губернії вже 1907-1908 рр. Олена Пчілка звернула увагу на потребу будівництва шкіл саме в

народному стилеві. Чинні на той час земські школи найчастіше були безстильними або еклектичними, інколи вони давали приклади провінціального псевдокласицизму або псевдоросійського стилю. Письменниця звернулася до Полтавського земства із проханням надати рис національної своєрідності для нових шкіл і “виробити кілька планів, для більших і менших шкіл, з нутряним розпорядком хат і окольными оздобами”. Після цього був оголошений конкурс для будинків народних шкіл в українському стилі.

У 1910 р. Полтавське земство провело конкурс на розроблення проектів шкіл в українському стилі. Лохвицька земська управа за ініціативою голови М. Терешкевича постановила будувати такі школи вже восени того року, збудувавши дві школи в селах Млини та Голінка.

А через 2 роки земство доручило О. Сластіону розробити проекти для будинків одно- дво- трьох та чотирьохкомплектних шкіл. Архітектор створює кілька варіантів проектів, які експонує на Всеросійській виставці 1913 р. у Києві.

Створені митцем проекти передбачали будівництво одноповерхових дерев'яних шкіл, облицьованих цеглою. Проекти одно- та двокомплектних шкіл були виконані в асиметричних, решти – у симетричних композиціях. Вони мали чітке зонування навчальних і допоміжних приміщень. Архітектор В.Чепелик називає тему шкіл для О. Сластіона “найвизначнішою архітектурною темою”.

Рационалізм спроектованих шкіл полягав в органічному поєднанні дизайнерських рішень щодо стилю з практичністю навчального закладу. Окрім класних кімнат, школа мала кімнату рекреації, бібліотеку, кімнати для роботи та проживання учителів. Так двокомплектні заклади були оснащені двома просторами та світлими класами з висотою стелі 3,5 м. Класи відокремлювалися один від одного розсувною перегородкою, що за необхідності вможливлювала трансформування їх в одну велику залу. На тоді таке рішення було передовим, О. Сластіон виступив новатором і став провідником прогресивного принципу в сільському будівництві. Коридор мав рекреаційні функції, у холодну пору року слугував роздягальнею.

До комплексу шкільних споруд входили надвірні служби: архітектурно оздоблений сарай, дубовий погріб, колодязь і туалет. Шкільна територія була обгороджена дерев'яним парканом. Вартість таких шкіл сягала від 6400 крб. однокомплектної до 16550 крб. чотирьох комплектної.

Окремої наукової розвідки потребують шпилі на земських школах. Досі немає праці, що б ґрунтовно розкивала їхнє символічне, функціональне та практичне пристосування. Дослідники говорять про значення башт у розв'язанні загального силуету місцевості. Такою конструкцією архітектор “надавав школі значення освітнього центру села, стверджував нове і прогресивне у його загальній панорамі, створюючи своєрідну духовну домінанту”.

Невдовзі після будівництва перших шкіл, суспільство та преса схвально оцінили будівлі. Газета “Маяк” писала, що “будинки ці, крім зовнішньої краси, вдало пристосовані до умов шкільної гігієни, а також мають деякі практичні переваги щодо приміщень класів та вчительських квартир, чим вигідно відрізняються від шкіл звичайної будови”. Газети повідомляли про плани будівництва 93 шкіл за проектами О. Сластіона, що свідчить про неабияку підтримку та зацікав

лення земства в розбудові системи шкіл саме в українському стилі. Та через Першу світову війну, жовтневий переворот 1917 р., проект не вдалося здійснити вповні.

І все ж у Вороньківській, Мокіївській, Чорнуській волостях такі школи були побудовані: у 1910 р. – Пізницька, у 1911 р. – Сеніківщинська, у 1911-1912 рр. – Гілецька, у 1912 р. Городиська, Курінська, Кізілівська, Мокіївська; у 1913 р. – Чорнухинська, Харсіцька, Бондарівська, Нетратівська; у 1913-1914 рр. – Пісківська, Богодарівська

З них – однокомплектні: Нетратівська, Пісківська, Сеніківщинська; двокомплектні: Богодарівська, Гілецька, Городиська, Кізілівська, Мокіївська; трьохкомплектні: Бондарівська, Курінська, Харсіцька, Чорнуська.

Договір і технічні умови на будівництво шкіл дають можливість простежити велику відповідальність і зацікавленість при здійсненні будівництва. Це помітно і з використання будівельних матеріалів, з добре продуманого цілого комплексу шкільного подвір'я, яке мало дерев'яний, архітектурно оздоблений сарай, дубовий погріб, туалети, колодязь. Все подвір'я було обнесено парканом. Вартість будівництва таких шкіл сягала від 6400 крб. однокомплектної - до 16550 крб. чотирьохкомплектної.

Краси і своєрідності земським школам надавали вежі з шпилями. Крім службового призначення (в першому ярусі розміщувався парадний вхід) вони мали й декоративне, в карниз було вмонтовано шестикутну форму – герб Лохвицького повіту. Дореволюційне село знало єдині вертикальні доміанти, які використовувалися в культових спорудах. Вежі на школах, як громадській споруді села, набували символу духовного росту народу, його тяги до знань, до світлого в житті.

Віконні й дверні пройоми у спорудах мають шестикутну форму, вони дуже подобалися селянам, які називали їх “шевченківськими”, маючи на увазі їх давність і національне трактування форми. Особливої пластичної краси школам надавала цегляна орнаментация. Для орнаментальних смуг зразками були вишивки із альбомів Олени Пчілки. Помережані стінні узорі були близькі козакам, селянам, міщанам, адже вони з дитинства виховувалися на народному орнаментальному багатстві (вишивка, ткацтво, різьблення, малювання). Візерунки з білої цегли на білій основі були використані зі знаменитої полтавської вишивки “білим по білому”.

О. Сластіон одним із перших застосував об'єднання кількох класів в один за допомогою зсувних перегородок.

Будівлі шкіл відносяться до цінних зразків зниклого архітектурного стилю українського архітектурного модерну, народно-стильового романтичного декоративного спрямування.

Будівництво шкіл на Лохвиччині набуло широкого розголосу. Перші збудовані в 1913 р. школи оглядав міністр освіти Росії Ігнат'єв. Проекти і фотографії цих шкіл друкувалися в різних журналах, зокрема в “Ілюстрованій Україні”, “Народному учителю”, експонувалися на виставках: у Києві (1913), Петербурзі, Харкові (1914).

За прикладом Лохвицького земства подібні школи почали будувати в деяких повітах Київщини, Херсонщини та на Кубані.

На терені Чорнухинщини з 13 побудованих збереглося 12 шкіл, вік яких вже понад століття. Городиська школа була розібрана.

с-ще Чорнухи. Школа земська трикомплектна (1913) .

Розташована в центрі селища, на пагорбі, за адресою: вул. Мележика, 15а.

Школа дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті і цоколі, облицьована цеглою, П-подібна в плані. Первісно розрахована на 150 учнів. Максимальні розміри в плані - 23,06 x 26,93 м. Школа має три класи, які можна було поєднувати в загальну велику залу за допомогою двох розсувних дерев'яних чотирнадцятистулкових перегородок.

Шкільний комплекс у Чорнухах первісно включав: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території.

Споруда має характерні ознаки українського архітектурного модерну - орнаментований цегляний декор стін, шестигранні трапецієподібні вікна та двері, дві шатрові двохярусні башточки над входами. Високі башти надають школі роль містобудівного акценту серед оточуючої малоповерхової забудови. Фасади облицьовані цеглою, прикрашені цегляним декором, сформованим за рахунок різноглибинної укладки цегли відносно основного поля стіни за принципом "біле по білому". Малюнок декору створений на основі українських народних орнаментів. Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Зі східного, північного та східного фасадів влаштовано ганки. Доступ на горище - через прорізи в стелі, розташовані у вхідних тамбурах. Дах - вальмовий. Конструкції даху - дерев'яна система на основі кроков. На горищі збереглися цегляні димарі та лежні опалювальної системи. Автентичне покриття не збереглося, замінене на шиферне. Також не збереглися дахові вікна-люкарни.

Внутрішнє планування школи підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилась у функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: три учбові класи на 50 осіб кожний, вхідні тамбури з баштами, коридор-рекреація, учительська зі шкільною бібліотекою, сільська бібліотека з окремим входом.

Житлова зона складалася з квартир учителів із родиною та квартир не одружених учителів, кухні, комор, тамбурів із окремими входами, кімнати сторожа.

Фасади школи прикрашені багатим цегляним орнаментом,

За часів СРСР будівля використовувалася за прямим призначенням. Із 1978 р. тут функціонує Чорнухинський будинок дитячої та юнацької творчості та станція юних натуралістів.

с. Богодарівка. Школа земська двокомплектна (двокласна) (1913 - 1914).

Розташована в північній частині села, на рівній місцевості, за адресою: вул. Лесі Українки, 1.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті й цоколі, облицьована рожевою керамічною цеглою. В плані Т-подібна, складається з двох частин - учбової та житлової. Максимальні розміри в плані - 21,00 x 19,94 м. Має дві класні кімнати, розрахована на 100 учнів.

Шкільний комплекс первісно включав: школу, флігель, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території. На наш час збереглися школа та флігель. Флігель збудований не пізніше початку ХХ ст., дерев'яний, одноповерховий, облицьований цеглою, виконаний в стилі історизм (спархіальний). Він розташований на південь від будівлі земської школи.

Земська школа має характерні ознаки українського архітектурного модерну - багатий орнаментований цегляний декор стін, шестигранні трапецієподібні вікна та двері, розсувну дерев'яну перегородку між класами, двохярусну шатрову над входом, нижній ярус якої облицьований цеглою з декором. Верхній ярус облицьовання не має, а дерев'яний обшитий горизонтальною шалівкою.

Висока башта надає школі риси містобудівного акценту серед оточуючої малоповерхової забудови. Фасади облицьовані рожевою керамічною цеглою, прикрашені цегляним декором, сформованим за рахунок різноглибинної укладки цегли відносно основного поля стіни за принципом "біле по білому". Малюнок декору створений на основі українських народних орнаментів.

Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор.

Доступ на горище - через вріз у стелі. Дах - складної форми, вальмовий. Конструкції даху - дерев'яна крокв'яна система. На горищі частково збереглися цегляні димарі та лежні опалювальної системи. Ранішнє фальцоване покриття даху замінено на шиферне. Між навчальними класами збережена розсувна чотирнадцятистулкова дерев'яна прямокутна перегородка, за допомогою якої класи можна поєднувати у велику залу. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, ранішні. Вікна мають дві рами, однокамерні. Зовнішні та внутрішні двері - дерев'яні рамні, із профільованими дерев'яними вставками та лиштвою. Вікна в більшості зберегли оригінальні ручки, петлі та замкову систему. Підлога - дерев'яна фарбована дошка. Планування земської школи збережене без змін. В інтер'єрі наявні автентичні груби та печі. На грубах встановлені чавунні дверцята топок і піддувал, виготовлені в Одесі на початку ХХ ст., з написом "Г. Берндтль вь Одессе. Патенть № 5746".

Внутрішнє планування земської школи було підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилася у функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: два учбові класи на 50 учнів кожний, вхідний тамбур із баштою, коридор-рекреація та учительська зі шкільною бібліотекою.

Житлова зона: складалася з двокімнатної квартири учителя із родиною та однокімнатної квартири неодруженого учителя, кухні, комори, тамбура з окремим входом.

Після встановлення радянської влади школа продовжувала працювати за призначенням. Тільки в період тимчасової німецької окупації 1941 - 1943 рр. навчання не проводилося, а відновилося після визволення району від німецько-фашистських загарбників.

У вересні 2016 р. школа була закрита у зв'язку із зменшенням кількості учнів. Через закриття існує загроза збереженню пам'ятки.

Школа перебуває у задовільному стані, крім башти над головним входом, яка потребує ремонту.

с. Бондарі. Школа земська трикомплекта (трикласна) (1913).

Розташована в центрі села, на пагорбі, біля перехрестя доріг, за адресою: вул. Лісова, 62.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті і цоколі, обкладена цеглою. П-подібна за планом. Максимальні розміри в плані - 23,47 х м. 31,60. Розрахована на 150 учнів. Має три класи, які можна поєднати у загальну залу за допомогою двох розсувних перегородок.

Шкільний комплекс первісно включав школу, дерев'яний сарай, дубовий туалет, колодязь та паркан навколо території.

Будівля має характерні ознаки українського архітектурного модерну - орнаментовані цегляні карнизи та пілястри, шатрові башти над входами, трапецієподібні вікна та двері, розсувні дерев'яні чотирнадцятистулкові перегородки між класами. Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Площини фасадів декору не мають, верхня частина вікон та дверей прикрашена простими лиштвами. Двохярусні башти над входами збережені. Нижній ярус башт облицьований цеглою, верхній не має облицювання, обшитий дерев'яною шалівкою.

Високі башти надають школі роль містобудівного акценту серед оточуючої малоповерхової забудови. З північного та східного фасадів влаштовані ганки. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, ранішні. Вікна мають дві рами, однокамерні. Зовнішні та внутрішні двері - дерев'яні рамні, із профільованими дерев'яними вставками та лиштвом. Вікна в більшості зберегли оригінальні ручки, петлі та замкову систему. Доступ на горище організований через прорізи в стелі, розташовані у вхідних тамбурах. Дах - вальмовий. Конструкції даху - дерев'яна крокв'яна система. На горищі збереглися автентичні цегляні димарі та лежні опалювальної системи. Первісне металеве покриття даху й башт замінено на шиферне. Також не збереглися дахові вікна-люкарни. Стіни в інтер'єрі тиньковані та побілені, в нижній частині - пофарбовані. Підлога - дерев'яна фарбована дошка. Автентичні груби та печі збережені, у західному раменні є діюча піч. На грубах встановлені автентичні чавунні дверцята топок і підду

вал, виготовлені в Одесі на початку ХХ ст., з написом “Г. Берндт. вь Одессе. Патентъ № 5746”.

Внутрішнє планування земської школи підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилась у функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: три учбові класи на 50 осіб кожний, вхідні тамбури з баштами, коридор-рекреація, учительська зі шкільною бібліотекою, сільська бібліотека з окремим входом.

Житлова зона складалася з квартир учителів із родинами та квартир неодружених учителів, кухні, комор, тамбурів із окремими входами, кімнати сторожа та ін.

До 2008 р. школа використовувалася за прямим призначенням. Після закриття будівля перейшла у приватну власність.

Школа в с. Бондарі перебуває у задовільному стані.

с. Гільці. Школа земська двокомплектна (двокласна) (1911- 1912 рр.)

Розташована в південній частині села, на невеликому підвищенні, за адресою: вул. Шкільна, 1.

У 1910 р. сільська громада звернулася до Лохвицького земства з проханням щодо будівництва нової школи. Земська школа була збудована у 1911 - 1912 рр. на кошти Лохвицького повітового земства.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті та цоколі, облицьована рожевою керамічною цеглою. У плані Т-подібна, складається з двох частин - учбової та житлової. Максимальні розміри в плані - 28,56 x 20,58 м. Має дві класні кімнати, розрахована на 100 учнів. До західного та південного фасадів пізніше прибудовані два цегляні приміщення.

Шкільний комплекс первісно включав: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території. Нині збереглися лише будівлі школи і сараю. Вцілілий дерев'яний сарай є дуже рідкісним артефактом, у більшості шкільних комплексів не збережений. Сарай складається з двох невеликих дерев'яних частин (комор), що були поєднані навісом для зберігання дров та сіна. Наразі перетинка розібрана. Між коморами влаштований льох, але його конструкції вочевидь відносяться до радянських часів.

Земська школа має характерні ознаки українського архітектурного модерну - орнаментовані цегляні карнизи, шестигранні трапецієподібні вікна та двері, двохярусну шатрову башточку над входом, розсувну шестигранну перегородку між класами. Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Декор карнизів сформований за рахунок різноглибинної укладки цегли відносно основного поля стіни. Площини фасадів декору не мають, верхня частина вікон та дверей прикрашена простими лиштвами. Двохярусна башта над головним входом збережена. Нижній ярус башти облицьований цеглою, верхній не має облицювання, обшитий дерев'яною шалівкою. Висока башта надає школі роль містобудівного акценту серед оточуючої малоповерхової забудови. На північному та західному

фасадах влаштовані ганки. Доступ на горище за допомогою сходів, що розташовані в окремому приміщенні житлової частини. Дах - вальмовий. Конструкції даху - дерев'яна крокв'яна система. На горищі збереглися автентичні цегляні димарі та лежні опалювальної системи. Первісне металеве покриття даху не збереглося, замінене на нове, також металеве, фальшоване. Дахові вікна-люкарни, що зображені на архівних фотографіях, не збереглися.

Інтер'єр у більшій мірі збережений. Стіни в інтер'єрі обклеєні шпалерами, частково - пофарбовані. Підлога - дерев'яна фарбована дошка. Автентичні груби збережені, печі - розібрані. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, ранішні. Вікна мають дві рами, однокамерні. Зовнішні та внутрішні двері – дерев'яні рамні, із профільованими дерев'яними вставками та лиштвою. Вікна в більшості зберегли оригінальні ручки, петлі та замкову систему.

Внутрішнє планування земської школи було підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилася в функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: два учбові класи на 50 учнів кожний, вхідний тамбур із баштою, коридор-рекреація та учительська зі шкільною бібліотекою, сільська бібліотека із окремим входом.

Житлова зона: складалася з двокімнатної квартири учителя із родиною, однокімнатної квартири неодруженого учителя, кухні, комор, тамбурів із окремими входами, кімнати сторожа та ін.

Школа працює більше 106 років. У 1917 - 1927 рр. школа в Гільцях була чотирикласною і розташовувалася одночасно в двох приміщеннях - колишніх земської та церковнопарафіяльної шкіл. У 1927 р. школа стала п'ятикласною. У 1936 р. поряд з земською школою збудували дерев'яну Центральну школу, що була спалена нацистами у вересні 1943 р. під час відступу.

У 2012 р., з нагоди сторіччя школи, в будівлі проведений капітальний ремонт. Земська школа в Гільцях зберігає гарний, практично автентичний стан.

Конструкції будівлі перебувають у задовільному стані, крім другого ярусу башти над входом конструкції, який суттєво вражений комахами-шкідниками. Башта потребує ремонтно-реставраційних робіт.

Важливим фактором є те, що земська школа досі використовується за прямим призначенням в якості загальноосвітньої школи.

с. Кізілівка. Школа земська двокомплектна (двокласна) (1912) .

Розташована в центрі села, на підвищенні, біля головної дороги, за адресою: пров. Шкільний, 5.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті та цоколі, облицьована рожевою керамічною цеглою. В плані Т-подібна, складається з двох частин - учбової та житлової. Максимальні розміри в плані - 28,65 x 20,69 м. Має дві класні кімнати та розрахована на 100 учнів.

Шкільний комплекс первісно включав: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території. На наш час збереглися будівля школи та колодязь.

Будівля має характерні ознаки українського архітектурного модерну – шестигранні трапецієподібні вікна та двері, двоярусну шатрову башточку над входом, розсувну шестигранну перегородку між класами. Висока башта, що розташована над головним входом, надає школі риси містобудівного акценту серед оточуючої малоповерхової забудови. В результаті обстеження, було виявлено, що у радянські часи облицювання школи переклали. Більша частина цегляного декору не була відновлена. Тому цегляний декор досить скупий. Фасади завершуються цегляним орнаментованим карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Декор карнизів сформований за рахунок різноглибинної укладки цегли відносно основного поля стіни. Площини фасадів декору не мають, по кутах розташовані пласкі пілястри. Верхня частина вікон та дверей прикрашена простими цегляними лиштвами. Башта над входом раніше мала цегляне облицювання. Про це свідчать залишки цегли у цоколі та в місцях примикання башти до основного об'єму будівлі. Наразі дерев'яний каркас башти обшитий горизонтальною шалівкою. Башта знаходиться в аварійному стані.

Зі східного, північного та західного фасадів влаштовано ганки. Доступ на горище організований по дерев'яних сходах, що розташовані в окремому приміщенні біля західного входу у житлову частину будівлі. Дах - вальмовий. Його конструкції - дерев'яна крок'яна система. На горищі збереглися цегляні димарі та лежні автентичної опалювальної системи. Також збережені чотири дахові вікна-люкарни та раніше залізне фальцоване покриття даху. Інтер'єр здебільшого збережений. Стіни приміщень тиньковані та побілені, частково пофарбовані. Між навчальними класами збережена розсувна чотирнадцятистулкова дерев'яна трапецієподібна перегородка, за допомогою якої класи можна поєднувати у велику залу. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, ранішні. Вікна мають дві рами, однокамерні. Зовнішні та внутрішні двері - дерев'яні рамні, із профільованими дерев'яними вставками та лиштвом. Вікна в більшості зберегли оригінальні ручки, петлі та замкову систему. Підлога - дерев'яна фарбована дошка. В інтер'єрі збереглися автентичні груби та печі.

Внутрішнє планування земської школи було підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилася у функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: два учбові класи на 50 учнів кожний, вхідний тамбур з баштою, коридор-рекреація та учительська зі шкільною бібліотекою, сільська бібліотека з окремим входом.

Житлова зона: складалася з двокімнатної квартири учителя із родиною, однокімнатної квартири неодруженого учителя, кухні, комор, тамбурів із окремими входами, кімнати сторожа та ін.

Після встановлення радянської влади школа продовжувала працювати за призначенням до 1987 р.

Наразі вона перебуває у незадовільному стані. Башта будівлі аварійна та потребує термінових ремонтно-реставраційних робіт.

с. Курінька. Школа земська трикомлектна (трикласна) (1912) .

Розташована в центрі села, біля головної дороги, за адресою: вул. Острианська, 12.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті й цоколі, облицьована цеглою. П-подібна в плані. Максимальні розміри - 23,55 x 31,50 м. Розрахована на 150 учнів. Має три класи, які можна поєднати у загальну велику залу за допомогою двох розсувних перегородок. Будівля використовується за первісним призначенням, як сільська загальноосвітня школа.

Шкільний комплекс первісно включав: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території. Збереглася лише будівля школи.

Вона має характерні ознаки українського архітектурного модерну – орнаментовані цегляні карнизи та пілястри, шатрові башти над входами, шестигранні трапецієподібні вікна та двері. Збережені дві розсувні дерев'яні чотирнадцяти-стулкові перегородки між класами. Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Площини фасадів декору не мають, верхня частина вікон та дверей прикрашена простими лиштвами. Двохярусні башти над входами збережені. При цьому башта на південному фасаді повністю зберегла цегляне орнаментоване облицювання. Однак, північна башта не має цегляного облицювання верхнього ярусу, дерев'яні конструкції покриті горизонтальною шалівкою. Високі башти надають школі роль містобудівного акценту серед оточуючої малоповерхової забудови. З південного, східного та північного фасадів влаштовані ганки. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, первісні. Вікна мають дві рами, однокамерні. Зовнішні та внутрішні двері - дерев'яні рамні, із профільованими дерев'яними вставками та лиштвом. Вікна в більшості зберегли оригінальні ручки, петлі та замкову систему. Дах - вальмовий. Конструкції даху - дерев'яна кроквяна система. На горищі збереглися автентичні цегляні димарі та лежні опалювальної системи. Первісне металеве покриття даху й башт замінено на шиферне. Також не збереглися дахові вікна-люкарни. На стіні школи виявлений оригінальний артефакт - вмонтований у цеглу нівелірний знак 1920 - 1930-х рр. Народного комісаріату земельних справ з написом "нівелювання НКЗС". Стіни одних приміщень інтер'єру тиньковані та побілені, інших обклеєні шпалерами. Підлога - дерев'яна фарбована дошка. Автентичні груби та печі збережені. Внутрішнє планування земської школи підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилася у функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: три учбові класи на 50 осіб кожний, вхідні тамбури з баштами, коридор-рекреація, учительська зі шкільною бібліотекою, сільська бібліотека з окремим входом.

Житлова зона складалася з квартир учителів із родинами та квартир неодружених учителів, кухні, комор, тамбурів із окремими входами, кімнати сторожа.

До 1918 р. школа була чотирирічною. На початку ХХ ст. класи школи були переповнені - в кожному навчалася від 50 до 80 дітей. Із приходом радянської влади школа стала семирічною. Під час військових дій 1941 - 1943 рр. біля

школи вибухнула авіабомба, внаслідок чого був зруйнований наріжний південно-західний кут будівлі. Пізніше його відбудували. Впродовж 1989 - 1993 рр. зі сходу існуючої школи велось будівництво великої прибудови (спортзал, майстерня та нові класи), але вона так і лишилася недобудованою.

Наразі загальноосвітня школа І-ІІ ступенів знаходиться у задовільному технічному стані, в ній збережені майже всі автентичні елементи.

с. Мокіївка. Школа земська двокомплектна (двокласна) (1912 р.).

Знаходиться в північній частині села, на рівній місцевості, за адресою: вул. Центральна,7.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті й цоколі, облицьована рожевою керамічною цеглою. В плані Т-подібна, складається з двох частин - учбової та житлової. Максимальні розміри в плані - 28,93 x 20,44 м. Має дві класні кімнати, розрахована на 100 учнів.

Шкільний комплекс первинно включав в себе: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території. На наш час збереглася лише будівля земської школи.

Земська школа має характерні ознаки українського архітектурного модерну - орнаментовані цегляні карнизи та пілястри, шестигранні трапецієподібні вікна і двері, двохярусну шатрову башточку над входом. Розсувна шестигранна перегородка між класами наразі закладена. Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Декор карнизів та пілястр сформований за рахунок різноглибинного укладання цегли відносно основного поля стіни. Площини фасадів декору не мають, верхня частина вікон та дверей прикрашена простими лиштвами. Каркас зовнішніх стін виконаний із дерев'яних колод (що є нетиповим для шкіл Лохвицького земства), котрі закріплені дерев'яними брусами із затяжними болтами. Конструкція внутрішніх стін виконана з дерев'яних опорних стовпів, простір між якими заповнено цеглою. Двохярусна башта над головним входом збережена. Нижній ярус башти облицьований цеглою, верхній не має облицювання, обшитий дерев'яною шалівкою. Висока башта надає школі роль містобудівного акценту серед оточуючої малоповерхової забудови. Зі східного, північного та західного фасадів влаштовані ганки. Доступ на горище - за допомогою сходів, що розташовані в окремому приміщенні житлової частини. Дах - вальмовий. Конструкції даху - дерев'яна крокв'яна система. На горищі збереглися антен - тичні цегляні димарі та лежні опалювальної системи. Первісне металеве покриття даху не збереглося, замінене на шиферне. Також не збереглися дахові вікналюкарни, що зображені на архівних фотографіях.

Будівля колишньої земської школи зараз належать Мокіївському НВК І - ІІІ ступенів. У житловій частині розташовується дошкільний навчальний заклад. Два приміщення колишньої житлової частини об'єднані в одне, яке займає сільський громадський музей. Коридор-рекреація зберіг свою функцію. Інтер'єр у більшій мірі збережений. Стіни шкільної частини - пофарбовані та, частково, побілені. Стіни у житловій частині обклеєні шпалерами. Підлога - дерев'яна фарбована дошка. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, ранішні. Вікна мають дві рами, однокамерні. Зовнішні та внутрішні двері - дерев'яні рам

ні із профільованими дерев'яними вставками та лиштвою. Деякі дверні отвори -закладено. Північний тамбур будівлі двоє зовнішніх дверей, західні - замінено на нові, східні - закладені. Вікна в більшості зберегли оригінальні ручки та замкову систему. Груби та печі збережені, крім однієї груби. На грубах встановлені автентичні чавунні двері топок і піддувал, виготовлені в Одесі на початку ХХ ст., з написом "Г. Берндт в Одессе. Патент № 5746".

Внутрішнє планування земської школи було підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилась у функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: два учбові класи на 50 учнів кожний, вхідний тамбур із баштою, коридор-рекреація та учительська зі шкільною бібліотекою, сільська бібліотека з окремим входом.

Житлова зона: двокімнатна квартира учителя із родиною, однокімнатна для неодруженого, кухня, комори, тамбури із окремими входами, кімната сторожа та ін.

Територія навколо колишньої земської школи впорядкована, але вимощення старе та, місцями, аварійне. Між вимощенням і цоколем будівлі проростають самосійні насадження. Цегляний цоколь має сколи та сліди постійного замокання, що призводить до проростання грибків і руйнації цегляної кладки. Східний та один із північних ганків розібрані. Інші ганки, крім ганку головного входу, знаходяться у незадовільному стані. Цегляне облицювання південного фасаду між другим та третім вікном розібране. Конструкції другого ярусу башточки суттєво вражені комахами-шкідниками. Інші конструкції візуально знаходяться у задовільному стані.

Школа в с. Мокіївка перебуває у незадовільному стані. Цоколь будівлі страждає від замокання. Два ганки розібрані. Башта та частина дерев'яних конструкцій пошкоджені шкідниками. Частина цегляного облицювання південного фасаду втрачена. Будівля потребує ремонтно-реставраційних робіт.

Важливим фактором, є те, що земська школа досі використовується Мокіївським НВК як дошкільний навчальний заклад та громадський музей.

с. Нетратівка. Школа земська однокомплектна (однокласна) (1913).

Розташована в центрі села, біля перехрестя доріг, на невеликому пагорбі.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті й цоколі, облицьована рожевою керамічною цеглою. В плані складається з двох прямокутних об'ємів - учбової та житлової частин. Максимальні розміри в плані - 17,43 x 11,32 м. Мала одну класну кімнату. Розрахована на 50 учнів.

Шкільний комплекс первісно включав: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території. Наразі збереглася тільки будівля школи.

Земська школа має характерні ознаки українського архітектурного модерну - багатий орнаментований цегляний декор стін, шестигранні дерев'яні трапецієподібні вікна та двері. Верхній ярус башточки над головним входом розібраний за радянського часу. Нижній ярус, облицьований цеглою з декором, зберігся. Висока башта надавала школі риси містобудівного акценту серед оточуючої ма-

лоповерхової забудови. Фасади облицьовані рожевою керамічною цеглою, прикрашені цегляним декором, сформованим за рахунок різноглибинної укладки цегли відносно основного поля стіни за принципом “біле по білому”. Малюнок декору створений на основі українських народних орнаментів. Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев’яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Зі східного та північного фасадів влаштовано ганки. Доступ на горище - через люк у стелі, що розташований у приміщенні колишньої комори, в житловій частині будівлі. Дах має чотири схили, а його конструкції - дерев’яна крокв’яна система. На горищі збереглися цегляний димар та лежні опалювальної системи. Первісне металеве покриття даху накрите шиферними листами та, частково, металочерепицею. Дахові вікна-люкарни не збереглися. Під час обмірів виявлена керамічна цегла з клеймом “ИК”.

У 2011 р. приміщення школи надали в користування приватному дитячому будинку сімейного типу, після чого були виконані роботи з реконструкції будівлі під житловий будинок. У результаті проведених робіт змінені планування шкільної частини - класна кімната розділена на три приміщення, у коридорі-рекреації влаштували додатковий тамбур та приміщення санвузла. Три із семи вікон класної кімнати були закладені. Дах частково вкрили металочерепицею. Заповнення шести вікон було замінено на нове, металопластикове. Інші вікна зберегли ранішнє заповнення, вони мають дві однокамерні рами, зберегли оригінальні ручки, петлі, запірну систему. Вхідні двері з півночі та сходу замінені на нові металеві. Ганки відремонтовані. В результаті проведених ремонтних робіт школа частково втратила автентичність, але отримала нове призначення та використовується, що є позитивним фактором.

Груби та печі збережені. На одній із груб встановлені автентичні чавунні дверцята топки і піддувала, виготовлені в Одесі на початку ХХ ст., з написом “Г. Берндт вь Одессе. Патентъ № 5746”.

Внутрішнє планування школи підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилася у функціональному групуванні приміщень на навчальну житлову зони.

Навчальна зона: учбовий клас на учнів, вхідний тамбур із баштою, коридор-рекреація та учительська зі шкільною бібліотекою.

Житлова зона: квартира вчителя з кухнею, тамбур, комора.

За радянського часу школа використовувалася за прямим призначенням. У зв'язку зі значним скороченням населення села, у кінці ХХ ст. школа була закрита. Із 2011 р. в будівлі розміщується дитячий будинок сімейного типу.

Школа земська однокомплектна в с. Нетратівка перебуває у задовільному стані, потребує реставраційних робіт.

с. Пізники. Комплекс будівель школи земської чотирикомплектної (чотирикласної) (1910 - 1912 рр.).

Комплекс розташований у північній частині села, на крутому пагорбі над автошляхом Пирятин - Лохвиця. Комплекс складається з будівлі земської чотирикомплектної (чотирикласної) школи та будинку вчителів. У 1910 р., на замов-

лення Лохвицького повітового земства розпочалося будівництво земської школи, яка офіційно називалася “Пізницьке початкове народне училище”.

Допомогу будівництву надавав місцевий поміщик О. Ф. Русинов. За рішенням Лохвицького надзвичайного повітового земського зібрання від 24 грудня 1910р. школі надали ім'я російського письменника Лева Миколайовича Толстого (який помер 7.12.1910 р.). Початкове народне училище запрацювало у 1912 р.

Будівля школи одноповерхова, з цокольним поверхом, Т-подібна в плані, дерев'яна, обкладена керамічною цеглою. Головний вхід розміщений досить нетипово - у внутрішньому куті рамен будівлі, зі сходу. Північно-західне рамено школи стоїть на пагорбі, що дозволило розташувати тут цокольний поверх із допоміжними приміщеннями. Первісно школа мала інший вигляд та набагато багатший декор. Збудована в стилі неокласицизму. Парадний вхід був влаштований із південного заходу і підкреслений монументальним восьмиколонним класицистичним портиком із фронтоном. Над головним входом розташовувався на півсферичний купол. Школа не мала цегляного облицювання, була потинькована та побілена. Вірогідно, неокласичні стилістичні рішення будівлі були визначені мистецькими уподобаннями інвестора - поміщика О. Ф. Русинова.

Після жовтневого перевороту 1917 р. “панський” портик парадного входу розібрали. Напівсферичний купол над головним входом зберігався ще кілька десятиліть, але також був демонтований у середині ХХ ст. Нарешті, приблизно у 1960-х рр. школу обклали цеглою, тим самим остаточно спотворивши стильове рішення та естетику об'єкту культурної спадщини. Але, не всі автентичні елементи були знищені. Збереглися автентичні дерев'яні вікна, з оригінальною запірною системою, ручками та петлями. Вікна однокамерні, з двома рамами. Внутрішні рами зйомні. Також - в інтер'єрі збереглися розсувні багатостулкові дерев'яні перегородки між класними кімнатами.

Донька поміщика, Ольга Русинова, працювала вчителькою. У 1902 р. вона одружилася з Михайлом Івановичем Туган-Барановським - відомим ученим-економістом, українським політичним діячем, одним із засновників українського кооперативного руху. У 1901 р. М. І. Туган-Барановський бере участь в антиурядовій демонстрації, після чого за рішенням суду отримує заборону жити в містах Російської імперії. Тож Туган-Барановський переїжджає на Полтавщину, до О. Русиної. До 1909 р. подружжя мешкало у Пізниках, в маєтку батька дружини. М. І. Туган-Барановський неодноразово відвідував Пізницьку школу, де його дружина працювала вчителькою.

Друга споруда комплексу - житловий будинок учителів. Якщо в школах Лохвицького земства, збудованих за проектами О. Г. Сластьона, вчителі мешкали у житловій частині школи, то в Пізниках, навпаки, для них був збудований окремий будинок. Він розташований на південний схід від школи. Між будівлями прокладена алея, що збереглася. Будинок учителів одноповерховий, дерев'яний, прямокутний, видовжений у плані. З південного заходу та північного сходу до прямокутного об'єму прибудовані тамбури зі входами. Спочатку будинок

також мав неокласичний декор, свідком чого є два вікна з напівциркульним завершенням. Приблизно у 1960-і рр. будинок, як і школа, був обкладений цеглою.

За часів СРСР Пізницька школа використовувалася за призначенням. Була семирічною, а потім загальноосвітньою школою. У лютому 2012 р. сталася пожежа, після якої довелося перекривати дах будівлі. Ремонтні роботи в інтер'єрі не були закінчені, через закриття закладу. Сьогодні у будівлі колишньої земської школи працює сільський клуб, будинок вчителів не використовуються.

У 2018 р. у двох класах та коридорі школи проведено ремонт та благоустрій території.

Технічний стан будівель - візуально задовільний.

Комплекс будівель школи земської чотирикомплектної в с. Пізники є оригінальною та рідкісною пам'яткою архітектури неокласицизму початку ХХ ст. Ці будівлі пов'язані з життям та творчістю відомого українського вченого та політичного діяча М. І. Туган-Барановського. Комплекс потребує збереження та додаткових досліджень.

с. Піски-Удайські (с. Піски) Школа земська однокомплектна (одно-класна) (1913 - 1914) .

Розташована в центрі села, за адресою: вул. Косий Хутір, 47.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті й цоколі, облицьована рожевою керамічною цеглою. В плані складається з двох прямокутних об'ємів - учбової та житлової частин. Максимальні розміри - 17,38 x 11,591 Має одну класну кімнату, розрахована на 50 учнів.

Шкільний комплекс первісно включав: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території.

Земська школа має характерні ознаки українського архітектурного модерну - багатий орнаментований цегляний декор стін, шестигранні трапецієподібні вікна та двері, двохярусну шатрову башту над входом. Нижній ярус башточки облицьований цеглою з декором, верхній облицьовання не має; дерев'яний каркас обшитий шалівкою. Фасади будівлі лицьовані рожевою керамічною цеглою, прикрашені цегляним декором, сформованим за рахунок різноглибинної укладки цегли відносно основного поля стіни за принципом "біле по білому". Малюнок декору створений на основі українських народних орнаментів. Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Зі східного та північного фасадів розміщені ганки. До дворового західного фасаду у часи СРСР прибудоване цегляне приміщення. Доступ горище влаштований через проріз у стелі, розташований у тамбурі. Дах - чотирискатний. Конструкції даху - дерев'яна крокв'яна система. На горищі збереглася цегляний димар та лежні опалювальної системи. Збережене залізне фальцоване покриття даху та оригінальне дерев'яне вікно-люкарна.

На стіні школи виявлено оригінальний артефакт – вмонтований у цеглу нівелірний знак 1920 - 1930-х рр. Народного комісаріату земельних справ з написом “нівелювання НКЗС”.

Інтер'єр збережений у первісному вигляді. Стіни приміщень інтер'єру тиньковані та побілені. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, первісні. Вікна мають дві рами, однокамерні. Зовнішні та внутрішні двері - дерев'яні рамні, із профільованими дерев'яними вставками та лиштвою. Вікна в більшості зберегли оригінальні ручки, петлі та замкову систему. Підлога - дерев'яна фарбована дошка.

Внутрішнє планування земської школи підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилася у функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: учбовий клас на 50 учнів, вхідний тамбур із баштою, коридор-рекреація та учительська зі шкільною бібліотекою.

Житлова зона: квартира вчителя з кухнею, тамбур, комора.

Першу трирічну школу в селі було відкрито у 1890 р. У 1905 р. для цієї школи збудували окреме приміщення з одним класом. У 1913 - 1914 р. Лохвицьке земство збудувало власну земську однокомплектну школу за проектом О. Слассьона. Ця школа працювала за призначенням до середини ХХ ст. У 1946 - 1958 рр. в селі збудували нову велику школу, після чого стара будівля виконувала допоміжні функції. У зв'язку з поступовим зменшенням дітей, у 2009 р. Піско-Удайську школу закрито. Наразі, приміщення старої земської школи зачинене, потребує реставраційних робіт.

Територія не впорядкована, вимощення відсутнє. Ганки знаходяться у незадовільному стані. Конструкції будівлі частково вражені комахами-шкідниками. Автентичні груби та печі в аварійному стані. Цегляне облицювання страждає від замокання та плісняви.

Школа земська однокомплектна в с. Піски-Удайські перебуває у незадовільному стані, потребує ремонтних робіт.

с. Синяківщина. Школа земська однокомплектна (однокласна) (1911).

Розташована у західній частині села, біля перехрестя доріг, у 500 м від межі Полтавської обл. за адресою: вул. Центральна, 13а.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті та цоколі, облицьована рожевою керамічною цеглою. В плані будівля видовжена, прямокутна, що складається з двох частин - учбової та житлової. Максимальні розміри в плані - 24,63 x 11,89 м. Має одну класну кімнату. Розрахована на 50 учнів.

Шкільний комплекс первісно включав: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території. На наш час збереглася лише будівля школи.

Споруда має характерні ознаки українського архітектурного модерну - орнаментовані цегляні карнизи та пілястри, шестигранні трапецієподібні вікна та двері, двохярусну шатрову башточку над входом, нижній ярус якої облицьова-

ний цеглою, а верхній - облицювання не має. Дерев'яний каркас обшитий горизонтальною шалівкою. Висока башта надає школі риси містобудівного акценту серед оточуючої малоповерхової забудови. Фасади завершуються цегляним орнаментованим карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Площини фасадів декору не мають, але пілястри по кутах будівлі прикрашені цегляним декором. Декор карнизів та пілястр сформований за рахунок різноглибинної укладки цегли відносно основного поля стіни. Верхня частина вікон та дверей прикрашена простими цегляними лиштвами. Зі східного, північного та західного фасадів влаштовано ганки. Доступ на горище організований через проріз у стелі, розташований у тамбурі біля західного входу. Дах має чотири схили. Його конструкції - дерев'яна крокв'яна система. На горищі збереглися цегляні димарі та лежні автентичної опалювальної системи. Ранішнє залізне фальцоване покриття даху наразі накрите шиферними листами. Дахові вікна-люкарни не виявлені. На стіні школи знайдений оригінальний артефакт - вмонтований у цеглу нівелірний знак 1920 - 1930-х років Народного комісаріату земельних справ з написом "нівелювання НКЗС".

Інтер'єр збережений у первісному вигляді. Стіни приміщень інтер'єру тиньковані та побілені. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, ранішні. Вікна мають дві рами. Зовнішні та внутрішні двері - рамні, із профільованими вставками та лиштвом. Вікна в більшості зберегли оригінальні та замкову систему. Підлога - фарбована дошка. В інтер'єрі автентичні груби та печі.

Внутрішнє планування було підпорядковане вимогам доцільності, яка проявилась у функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: учбовий клас на 50 учнів, вхідний тамбур із баштою та коридор-рекреація та учительська зі шкільною бібліотекою, сільська бібліотека.

Житлова зона: квартира кухнею, тамбур, комора.

Після встановлення радянської влади, школа в Синяківщині продовжувала працювати за призначенням. Приблизно у 2000-і рр. школа була зачинена.

Територія не впорядкована, вимощення відсутнє. Ганки знаходяться у незадовільному стані, з заходу та півночі ганки напівзруйновані. Конструкції будівлі частково уражені комахами-шкідниками. Дах та перекриття знаходяться у незадовільному стані. Цегляне облицювання цоколю страждає від замокання та плісняви. Дах та перекриття потребують ремонтних робіт.

Школа земська однокомплектна в с. Синяківщина перебуває у більш-менш задовільному стані. Перекриття будівлі потребує ремонту.

с. Харсіки. Школа земська трикомплектна (трикласна) (1913).

Розташована в південній частині села, на високому пагорбі, над долиною річки Многи за адресою: вул. полковника Харсіки, 43.

Будівля дерев'яна, каркасна, одноповерхова, з горищем, на цегляному фундаменті й цоколі, облицьована цеглою. П-подібна в плані. Максимальні розмі-

ри-30,62 x 19,16 м. Розрахована на 150 учнів. Має три класи, які поєднувалися в загальну велику залу за допомогою двох розсувних перегородок (ширм).

Шкільний комплекс первісно включав: школу, дерев'яний сарай, дубовий льох, туалет, колодязь та паркан навколо шкільної території. На наш час збереглася лише будівля школи.

Будівля має характерні ознаки українського архітектурного модерну. Стіни, карнизи та башти школи прикрашені багатим орнаментованим цегляним декором, над входами розташовані дві шатрові башти. Вікна та двері - трапецієподібні, шестигранні. В інтер'єрі розсувні дерев'яні чотирнадцятистулкові перегородки, що поєднували класи в єдиний простір. Фасади завершуються цегляним карнизом та дерев'яним піддашком, по якому влаштовано накладний геометричний декор. Майже всі площини зовнішніх стін прикрашені цегляним декором на основі українських народних орнаментів. Вікна та двері обрамлені геометричним декором, із тильного фасаду - простими лиштвами. Двохярусні дерев'яні башти над входами збережені, обкладені цеглою з орнаментом. Високі башти та вдале місцезоташування надають школі роль містобудівного акценту. Зі східного, північного та західного фасадів влаштовані ганки. Заповнення дверних та віконних прорізів дерев'яні, первісні. Вікна мають дві рами, однокамерні. Віконні заповнення частково втрачені, внутрішні двері відсутні. Зовнішні двері - дерев'яні рамні, із профільованими дерев'яними вставками та лиштвом. Вікна в більшості зберегли оригінальні ручки, петлі та замкову систему. Доступ на горище влаштований через прорізи в стелі, розташовані у вхідних тамбурах. Дах - вальмовий. Конструкції даху - дерев'яна кроквяна система. На горищі частково збереглися автентичні цегляні димарі та лежні опалювальної системи. Первісне металеве покриття башт збереглося, даху - замінено на шиферне. Дахові вікна-люкарни не збереглися. Підлога - дерев'яна фарбована дошка. Інтер'єр у більшій мірі втрачений.

Внутрішнє планування земської школи було підпорядковане вимогам доцільності, що проявилася в функціональному групуванні приміщень на навчальну та житлову зони.

Навчальна зона: три учбові класи на 50 осіб кожний, вхідні тамбури з баштами, коридор-рекреація та учительська зі шкільною бібліотекою.

Житлова зона складалася з квартир учителів із родинами та квартир неодружених учителів, кухні, комор, танбурів з окремими входами та ін.

Школа припинила роботу після 1984 р., коли відкрили нову школу. У старій школі розмістили лікарняно-трудова профілакторій (ЛТП), закритий у 2000-роки. У 2015 р. шкільну будівлю самовільно захопив місцевий мешканець, розібрав груби, димарі, частину підлоги і планував перетворити пам'ятку в гаражний бокс. Зазнала втрат і частина східного фасаду.

Завдяки втручання проекту "Школи Лохвицького земства" і особисто О. В. Герасим'юк, нищення пам'ятки було припинено, шкільну будівлю взято на баланс сільської ради.

Територія не впорядкована, вимощення відсутнє. Ганки перебувають у аварійному стані, напівзруйновані. Дерев'яні розсувні перегородки демонтовані.

Конструкції частково уражені комахами-шкідниками. Частина підлоги розібрана. Автентичні груби та печі в більшості розібрані. Виявлена вогнетривка, піч на цегла з написом "Сергій Мякоступ". Цегляне облицювання страждає від замокання та плісняви. Після розбирання димарів дах протікає.

Школа перебуває в аварійному стані та потребує термінової реставрації.

З метою збереження цих перлин архітектури з ініціативи О. В. Герасим'юк було започатковано проект "Школи Лохвицького земства". У школах краю було проведено необхідні роботи для виготовлення проектно-технічної документації на ці перлини архітектури.

Їх виконало ТОВ "Майстерня архітектора І. Бикова" (архітектори Биков І. Ю., Ізотов А. О.)

Відповідно наказу управління культури Полтавської облдержадміністрації у 2016 р. всі школи отримали охоронний статус.

ЛІТЕРАТУРА

Булда М. І. Край Григорія Сковороди./М. Булда. – Гадяч: Гадяч, 2013. - 320 с.

Грипась В. Забуті перлини українського модерну: до століття шкіл Лохвицького земства / В. Грипась // Дзеркало тижня. - 2018. - 19-25 трав. (№ 18/19). - С. 16. : фот.

Журнали и постановления Лохвицкого чрезвычайного уездного земского собрания 18 февраля 1907 г. – Лохвица: 1907. – С. 7-11

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Чорнухинський район. –ТОВ АСМІ, 2016. – С. 105-197, 124-127, 135-137, 187-190, 205-207, 229-235, 253-256, 260-262, 271-273, 263-265.

. Корнева, В. Школи "у вишиванках": два роки небайдужі українці рятують унікальні архітектурні пам'ятки: [про проект "Школи Лохвицького земства за проектом О. Сластіона"] / В. Корнева // Зоря Полтавщини. - 2018. - 23 січ.. - С. 1,6. : фот.

Харченко, О. Довгоочікувана перемога : школи Лохвицького земства визнані пам'ятками культурної спадщини місцевого значення / О. Харченко // День. - 2018. - 30-31 берез. - С. 2.

Ханко В. М. Земські школи за проектом Опанаса Сластіона/ В. Ханко // Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ-початку ХХ століття .- К. Наукова думка, 2000. – С. 198-209

Шибанов Г. М. Знак біди над перлинами зодчества /Г. Шибанов // Зоря Полтавщини. -2010. – 20 липня